

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.

Слатвінська О.А.

Розглядаються основні шляхи формування екологічної компетентності, охарактеризовані її компоненти, рівні сформованості в учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). Охарактеризовані причини, що сприяють закріпленню знань і формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я та довкілля. Виховання у людини відповідального ставлення до навколишнього середовища, здоров'я, як власного так і оточуючих, як до найвищих суспільних цінностей, характеризують сучасне суспільство, яке вимагає досягнення нової якості кінцевого результату освітньої сфери в умовах євроінтеграції – формування екологічної компетентності випускника ПТНЗ.

Ключові слова. Екологічна компетентність, професійно-технічні навчальні заклади, професійно-технічна освіта.

Рассматриваются основные пути формирования экологической компетентности, охарактеризованы ее компоненты, уровни сформированности у учащихся профессионально-технических учебных заведений (ПТУ). Охарактеризованы причины, способствующие закреплению знаний и формированию ценностного отношения к собственному здоровью и окружающей среде. Воспитание у человека ответственного отношения к окружающей среде, здоровью, как собственному так и окружающих, как к высшим общественным ценностям характеризует современное общество, которое требует достижения нового качества конечного результата образовательной сферы в условиях евроинтеграции - формирование экологической компетентности выпускника ПТУ.

Ключевые слова. Экологическая компетентность, профессионально-технические учебные заведения, профессионально-техническое обучение.

The article discusses the main ways of creating ecological competence, describe its components, levels of students in vocational education (VET). We characterize the causes that contribute to the consolidation of knowledge and formation of value attitude to their own health and the environment. Parenting human spirit responsible attitude of the environment, health, both own and others, as the highest social values characterize modern society that required to achieve a new quality of the final result of education in terms of European integration - formation of ecological competence of graduates of vocational schools. Education, in the spirit of responsible attitude to the state of the environment, the health of others, for their own health, as the highest social values characterize modern society, which requires the achievement of a new quality of the final result of the educational sphere in eurointegrational condition – the formation of environmental competence graduate student in vocational schools

Keywords. Environmental competence, vocational schools, vocational education.

Набуття екологічної компетентності – це складний процес, в основі якого є суперечності між професійними та індивідуальними складовими структури особистості. Її розвиток виступає результатом взаємодії зовнішніх, внутрішніх, індивідуальних, соціальних та інших чинників, які обумовлені євроінтеграційними тенденціями соціуму. Саме сучасне суспільство, яке зазнає політичних та духовно-моральних змін вимагає нової якості кінцевого результату освіти – сформованої екологічної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ).

Потік інформації у сучасному світі вимагає застосування таких методів навчання, які дозволили б ефективно передавати доволі великий обсяг знань, забезпечили високий рівень оволодіння матеріалом, який вивчається. Інтерактивні технології навчання формують компетентність, критичне мислення та діалогове спілкування учнів ПТНЗ, розширюють їхні пізнавальні можливості у здобутті, аналізі та застосуванні інформації, є базою для формування умінь та навичок у майбутній професійній діяльності[1,3]. Педагогічні технології мають відповідати деяким основним методологічним вимогам: *концептуальності* (кожній педагогічній технології притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети); *системності* (педагогічній технології мають бути властиві ознаки логіки процесу, його цілісності); *можливості управління*, що передбачає можливість діагностичного планування, проектування процесу профнавчання, виховання, оволодіння майстерністю здорового способу життя); *ефективності* (сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і мають бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти). Модернізація професійного навчання в умовах євроінтеграції неможлива без актуалізації питання управління навчальним процесом, відтворення всіх навчальних дій, корекції навчального процесу, оперативного зворотного процесу з метою отримання гарантії досягнення запланованих результатів, виражених у діях тих, хто вчиться та послідовній орієнтації педагога на чітко сформульовані цілі навчання [8].

Система професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні на сучасному етапі знаходиться на перетині питань використання традиційних технологій та інтерактивних методів та прийомів навчання [2]. Просвітницько-профілактична діяльність ПТНЗ має бути спрямована на формування екологічних знань, компетенцій молоді щодо охорони навколишнього середовища, наслідки небезпечної поведінки, вироблення навичок здорового

способу життя, сприяння формування культури та позитивного ставлення до власного здоров'я[2,3,5]. Вирішення проблеми підготовки майбутніх кваліфікованих робітників якісно нового рівня потребує удосконалення навчального процесу шляхом пошуку та впровадження нових технологій навчання не тільки спецпредметам, а й впровадженню в ПТНЗ програм еколого-охоронної та здоров'яспрямовуючої діяльності, про що свідчать роботи Ю. Бойчука, О. Герасимчук, О.Гуренкової, Н.Величко, І. Павленко, Д.Кавторадзе, В. Капустіна, Л.Лук'янової [2]. Так, у працях О. Балакіревої, О. Вакуленко, Л.Ващенко, Л. Жаліло, Н. Комарової, Р. Левіна, С. Омельченко, О. Яременка висвітлені адаптовані до українського освітнього контексту міжнародні концептуальні засади щодо сприяння збереження здоров'я як теоретичні основи формування здорового способу життя. Вітчизняні теоретики та практики О. Беспалько, Н. Заверико, Н. Зимівець, О. Стойко, О. Пісоцька, В. Оржеховська, В. Петрович, Л. Сущенко, С. Терницька запропонували нові соціально-педагогічні технології формування здорового способу життя дітей та молоді [5]. Проблема здоров'язбереження пов'язана зі збільшенням у молоді кількості хронічних захворювань, характерних для зрілого віку. Формування способу життя людини особливо інтенсивно відбувається в підлітковому та юнацькому віці. Збереження здоров'я підростаючого покоління - це інвестиції в майбутнє країни, бо це сприяє зменшенню дефіциту трудових ресурсів. Реалізація здоров'язберігаючої функції освіти має відбуватися через формування ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Мета статті полягає саме у висвітленні ідеї формування екологічної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу.

Удосконалення рівня екологічної компетентності учнів ПТНЗ є не тільки одним з основних напрямів реформування сучасної професійної освіти, а й актуальною проблемою наукового дослідження.

Поняття “екологічна компетентність” у тлумачних словниках трактується як “оволодіння особистістю екологічними знаннями та

досвідом ”. Аналіз соціально-педагогічної та психологічної літератури з цього питання дозволив констатувати : екологічну компетентність можна розглядати як інтегральну якість особистості, яка включає певну систему екологічних знань, вмінь, навичок і засобів узагальнення різноманітних рішень у процесі виконання професійних завдань. Основним джерелом цього процесу є професійне навчання та досвід людини.

Провідними компонентами екологічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників виступає рівень здобутих знань, умінь та навичок. Залежно від функціонування та розвитку цих складових компетентності, а також за ступенем їх інтеграції між собою можна визначити рівні сформованості екологічної компетентності суб'єкта діяльності. Так, на початковому рівні, особливого значення набуває підготовленість учнів, яка характеризується обсягом тих знань, умінь та навичок, засобів їхнього відтворення на репродуктивному рівні. Ступінь навчання впливає на вибір форми екологічної підготовки й обумовлює успішність навчання у навчальному закладі. Екологічна підготовка виступає інтегральним показником, який включає здібності до професійної діяльності, якість якої визначає ефективність роботи ПТНЗ.

На стадії професійної адаптації учень набуває певного професійного досвіду. Подальше удосконалення професійної діяльності призводить до утворення в особистості стійких комплексів знань, умінь та навичок, способів вирішення професійних завдань, які є основами професіоналізму. На стадії майстерності екологічна компетентність набуває характеру екологічної культури[9].

Виходячи з розуміння екологічної підготовки як процесу розвитку екологічної компетентності, оволодіння досвідом майбутньої професійної діяльності, можна вважати, що компетентний спеціаліст прагне до самостійної освіти. Важливою особливістю екологічної компетентності людини є те, що вона реалізується в сьогоденні, але орієнтована на перспективу.

Отже, екологічну компетентність розглядають як інтегральну характеристику, яка визначає здатність особистості вирішувати типові екологічні завдання та проблеми, які виникають в реальних ситуаціях професійної діяльності, за допомогою отриманих знань та вмінь, набутого професійного та особистісного досвіду з екології, цінностей та нахилів. Визнано, що екологічна компетентність виступає показником внутрішнього, суб'єктивного змісту особистості, тобто суто її індивідуальною професійною характеристикою, що не може розглядатися лише як певний результат усвідомлення різноманітних зовнішніх впливів, перш за все професійних знань. Це певний підсумок цілеспрямованої внутрішньої праці, в процесі якої зовнішнє проходить через суб'єктивність особистості, переробляється та засвоюється нею, породжуючи усвідомлене вміння у конкретній ситуації вирішити конкретну професійну проблему та завдання, здатність самовдосконалюватися у своїй праці.

Готовність до формування екологічної компетентності визначається як певне структуроване утворення, що забезпечує необхідні внутрішні мотиви для успішного виконання професійних функцій та професійного зростання. Ця готовність не є природженим явищем, а набуває власного розвитку у результаті життєвого досвіду та навчання людини. Провідним у формуванні екологічної компетентності виступає постійне оновлення знань, оволодіння новою інформацією для успішного вирішення особистістю професійних завдань з урахуванням екологічних аспектів.

Для створення педагогічної системи з формування ціннісного ставлення до екологопозитивної мотивації на збереження довкілля, здоровий спосіб життя, необхідно, перш за все, забезпечити умови для того, щоб всебічна діяльність учнівської молоді й педагогічного колективу мала екологоспрямований характер. Основна діяльність учнівської молоді – навчальна; окрім неї учні беруть участь в різних виховних заходах. Навчання та виховання мають відповідати поставленим завданням збереження навколишнього середовища, зміцнення і збереження здоров'я.

Дієву природоохоронну діяльність у професійно-технічному навчальному закладі можна забезпечити за різними освітніми моделями, через зміст і технологічні особливості навчальної і виховної роботи. Так, однопредметна освітня модель формування навичок захисту довкілля базується на визначених навчальними планами і програмами окремих предметів, спецкурсів, які мають включатися до навчального плану підготовки з робітничої спеціальності за рахунок його варіативної частини (вибір предмету навчальним закладом). Багатопредметна модель передбачає екологізацію усіх навчальних дисциплін, як загальноосвітніх, так і загальнопрофесійних, професійно-теоретичних і професійно-практичних. За результатами досліджень різних авторів, найоптимальнішою виявляється третя – комбінована або змішана освітня модель, яка передбачає поєднання переваг попередніх двох: екологізацію всіх навчальних предметів, введення спецкурсу та орієнтацію виховної і позанавчальної роботи на формування ціннісного ставлення до навколишнього середовища і позитивної мотивації на природоохоронну направленість виробничого процесу.

У типових навчальних планах і програмах вказані основні теми та питання, що дозволяє педагогу добирати відповідний матеріал. Для екологізації загальноосвітнього та професійно-теоретичного предмету при відборі інформації необхідно надати перевагу тій, що має найбільший екологоформуєчий потенціал. Так, для диктантів або перекладів з української мови добираються тексти, що містять інформацію про збереження довкілля, фактори, що впливають на його стан, запобіжні заходи по недопущенню аварій та екологічних катастроф[7]. До змісту дисциплін професійно-теоретичної підготовки робітників з професії „Плодоовочівник”, доречно включити матеріал про значення для здоров'я людини кожного овочу або фрукту, технологія вирощування якого вивчається. Педагог має скласти такі ситуаційні задачі, при вирішенні яких яскраво і точно акцентується увага учнів на вплив умінь та навичок практичної діяльності плодоовочівника на якість продукції, а значить і здоров'я людини.

Викладання професійно-теоретичних і практичних дисциплін для будівельних професій вимагає включення інформації про організацію безпечного будмайданчика, дію будівельних матеріалів на шкіру людини, її дихальну систему, організм у цілому, на доцільність ергономічних положень в процесі роботи тощо. Аналогічно для фахових предметів промислових робітничих професій необхідно добрати навчальну інформацію про вплив матеріалів, умов праці на організм людини. Це допоможе закріпити знання з «Охорони праці» і сприятиме формуванню ціннісного ставлення до здоров'я людини та довкілля. В процесі екологізації будь-якого навчального предмету доцільно в учнів формувати навички самостійного пошуку інформації (підготовка міні-повідомлень), аналізу навчальної природоохоронної інформації, в цілому формувати екологоспрямоване аналітичне мислення тощо.

Інформація, яка включається до змісту навчального предмету або спецкурсу має бути науково обґрунтованою і відповідати віковим особливостям вихованців. Крім того, великого значення набуває:

1) відповідність змісту потребам, інтересам, та ціннісним орієнтаціям учнівської молоді, що надає змісту особистісної значущості. Тільки те, що особливо значуще для особистості виступає мотивом і метою її діяльності [4]. Саме така відповідність забезпечує єдність навчальної мети і навчального мотиву;

2) здатність змісту викликати емоції різного характеру. Емоції як особистісні переживання моменту, суб'єктивне ставлення дозволяють усвідомити особистісну значущість подій, фактів, предметів, діяльності тощо.

На заняттях із спецкурсу «Здоровий спосіб життя» учні ПТНЗ поступово розвивають і засвоюють уміння та навички здорової поведінки, наприклад, навички оцінки ситуації з точки зору ризику для власного здоров'я; організації раціонального режиму життєдіяльності з урахуванням вікових, статевих, морфо-функціональних та професійних особливостей в конкретних

зовнішніх умовах; навички вибору продуктів харчування та дотримання принципів раціонального харчування; особистої гігієни; комунікативні навички тощо. Важливо не просто забороняти щось, і говорити, що це шкідливо для навколишнього середовища, власного здоров'я, а пояснювати у науково обґрунтованій, але доступній формі, з наведенням прикладів із особистісного життя, життя однолітків учнів. Наприклад, всім відома шкідливість солодких газованих напоїв, зокрема «Кока-коли». Повідомляючи учням, що до її складу входить ортофосфорна кислота, підкресліть, що вона також міститься в хімічних засобах для боротьби із вапняним осадом та іржею. Під час заняття з підлітками, необхідно звернути їх увагу на зв'язок між запальними урологічними захворюваннями та улюбленою одежею із заниженою талією, особливостями нижньої білизни.

Дієвість комбінованої освітньої моделі формування ціннісного ставлення до здоров'я і позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в учнівської молоді підвищується при застосуванні сучасних інтерактивних методик навчання, особливо на заняттях спецкурсу. Добре зарекомендували себе тренінгові заняття, де акцент навчання зміщується з пізнавального компоненту ціннісного ставлення до навколишнього середовища на емоційно-мотиваційний та діяльнісний.

Результативним засобом формування в учнів емоційно-мотиваційного компоненту на заняттях спецкурсу та у виховній позанавчальній роботі виступають відеоматеріали, художні та документальні фільми, які викликають емоції, інтерес в учнів, що необхідно для створення мотивації. Обговорення відеоматеріалів допомагають учням усвідомити і свої емоції, і свої ставлення, і власну поведінку (відбувається активне самопізнання). Педагог, який володіє навичками роботи на комп'ютері та має доступ до мережі Інтернет, легко знайде потрібну відеоінформацію на тематичних сайтах, організує колективний перегляд нового фільму в найближчому кінотеатрі.

При такій організації навчально-виховного процесу включаються механізми внутрішньої активності особистості у його взаємодії із оточенням. Стає можливим самопізнання і самовдосконалення учня у формуванні ціннісного ставлення до навколишнього середовища, власного здоров'я. Самовдосконалення відбувається у формі самоосвіти та самовиховання [8]. Ознаками екологоспрямованої самоосвіти, розвитку пізнавального компоненту ціннісного ставлення до стану довкілля і власного здоров'я можуть виступати зацікавленість учня такими питаннями, пошук і читання статей у періодичних виданнях, перегляд телевізійних передач. Розвиток діяльнісного компоненту ціннісного ставлення до вищезгаданих проблем проявляється в активній участі учня у природоохоронних та здоров'яспрямованих організованих навчальних та позанавчальних заходах, набутті ознак або елементів здорового способу життя в поведінці.

Самовдосконалення є необхідною педагогічною умовою для успішної реалізації фактору мотивації учнів щодо здорового способу життя. В ході систематичного самовиховання відбувається самопізнання, в якому учень використовує самостереження, самоаналіз, самооцінку [8]. Потім учень привчається планувати, контролювати і регулювати процес самовиховання. Слід зауважити, що ефективність формування ціннісного ставлення до екологічного середовища і здоров'я, як власного, так і оточуючих, в процесі самовиховання учня значною мірою залежить від педагогічного керівництва. Тобто, такі фактори, як діяльність педагогічного колективу і діяльність учнів тісно пов'язані між собою, а значить і їх організаційно-педагогічні умови також.

Діяльність педагогічного колективу не обмежується організацією і плануванням екологоспрямованого навчально-виховного процесу. Важливою умовою досягнення мети виступає особистість педагога. Постає необхідність критично переглянути спосіб життя наставника, внести в нього корективи у разі потреби, а потім навчати і виховувати учнів як того вимагають сучасні умови.

Націлювати навчальний процес на збереження, зміцнення і формування природоохоронних навичок допомагає система стимулювання, яка також розглядається нами як одна з основних умов успішності екологоспрямованої діяльності в ПТНЗ. Відомо, що стимули спричиняють усвідомлення людиною своїх потреб і на основі мотивів і орієнтацій допомагають вибору найбільш цінних у соціальному і особистісному плані [6]. Стимулювання сприяє перетворенню зовнішнього фактору впливу на внутрішні спонукання особистості, спрацьовує психологічний механізм перетворення уявних мотивів в реально діючі. Найпоширенішими різновидами стимулів виступають заохочення та покарання, але більш дієвими будуть власний приклад, система перспектив, вище місце, статус в структурі міжособистісних стосунків, розвиток особистості. Система стимулювання і покарань добре працює при організації змагання між навчальними групами на визначення найкращої. В багатьох професійно-технічних навчальних закладах проводиться визначення рейтингу групи, тому доречно включити до нього такі показники, які характеризують спосіб життя (участь у екологоспрямованих заходах закладу (виховні години, тематичні вечори, змагання, перегляди художніх фільмів та ін.), дотримання особистої гігієни, кількість пропущених занять у зв'язку із захворюванням, паління, лихослів'я, тощо).

Таким чином, провідними організаційно-педагогічними умовами дієвого використання факторів екологоспрямованої діяльності в професійно-технічних навчальних закладах вважаємо організацію навчально-виховного процесу за змішаною (комбінованою) моделлю, відбір емоційного, особистісно-значущого, екологоспрямованого змісту навчання і виховання; оптимальний відбір методів навчання і виховання; гуманістичні взаємовідносини між учасниками навчально-виховного процесу; безпосереднє включення учнів в екологоспрямовану діяльність професійно-технічного навчального закладу; психологічну та методичну готовність педагогічних працівників до екологоспрямованої діяльності; систему

стимулювання природоохоронної діяльності учнів і педагогів; планування, контроль і корекцію екологоспрямованої навчальної і виховної діяльності відповідно до потреб навчального закладу.

Особливо актуальною є необхідність формування екологічної компетентності, позитивної мотивації на здоровий спосіб життя учнів ПТНЗ шляхом використання інноваційних технологій навчання. Поняття компетентності містить набір знань, навичок і уявлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі. Необхідність пошуку нових методів формування екологічної компетентності випускників професійно-технічних навчальних закладів є невідкладним завданням для всіх профтехосвітян.

Список використаної літератури

1. Зверев И.Д. Экологическое образование и воспитание : узловые вопросы / И.Д.Зверев// Экологическое образование : концепции и технологии: Сб.научн.тр.- Волгоград: Перемена, 1996. – С.72–81.
2. Лук'янова Л.Б. Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... доктора пед. Наук : 13.00.04 / Лук'янова Лариса Борисівна. – К., 2006. – 465 с.
3. Лях Т. Л. Використання інтерактивних методів у програмах з формування здорового способу життя / Т. Л. Лях, Т. В. Журавель // Основи громадського здоров'я: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / [Т. П. Авельцева, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько] ; за заг. ред. О. В. Безпалько. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – С. 152–216.
4. Мамедов Н.М., Суравегина И.Т. Технология определения уровня подготовки учащихся по экологии (поиски оснований) / Н.М.Мамедов, И.Т.Сувергина // Экологическое образование: концепции и технологии : Сб.научн.тр. – Волгоград: Перемена, 1996. – С.127–138.

5. Оржеховська В.М. Здоровий спосіб життя : навч.-метод. посіб. / В.М. Оржеховська, О.О. Єжова. – Суми : Видавництво СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2010. – 188 с.
6. Равкин З.И. Стимулирование как педагогический процесс (к основам общей теории) /З.И.Равкин // Проблемы педагогического стимулирования и методологии исследования истории советской школы / З.И. Равкин. – Йошкар-Олла: Изд-во Кировского гос. пед. института, 1972. – С. 9-76.
7. Тексти диктантів для учнів загальноосвітніх (усіх типів), професійно-технічних та вищих (I-II рівнів акредитації) навчальних закладів з питань профілактики туберкульозу. – К.: НМУ, 2002. – 16 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи / М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
9. Шмалей С.В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : Монографія/ С.В.Шмалей – Херсон. – Херсонський держ.ун-т. –: 2004. – 369 с.